

Het verband tussen televisie kijken en vrijetijds-lezen: een dwarsdoorsnedestudie*

J. E. VAN LIL
Afdeling Kijk- en Luisteronderzoek
NOS, Hilversum

M. W. VOOIJS en T. H. A. VAN DER
VOORT
Sectie Kind & Media
Rijksuniversiteit Leiden

Samenvatting

Gebruik makend van tijdbestedingsgegevens verzameld bij een representatieve steekproef van jeugdigen tussen de 6 en 16 jaar ($N = 834$) werd onderzocht (a) hoe de tijd besteed aan televisie kijken en vrijetijds-lezen zich met leeftijd ontwikkelt, en (b) welke relaties er tussen de kijk- en leestijd bestaan. Met klimmende leeftijd werd er meer televisie gekeken en nam de tijd besteed aan het lezen van kranten en tijdschriften toe. Maar de totale leestijd ging in het leeftijdsbereik van 6 tot 16 jaar niet omhoog, vooral omdat oudere kinderen minder strips lezen. Het verband tussen de kijk- en leestijd hing af van het type leesmateriaal. Veel televisie kijken ging doorgaans gepaard met minder boeken lezen, terwijl de tijd besteed aan het lezen van stripboeken een positief verband met de kijktijd vertoonde. Een negatief verband tussen de kijktijd en de tijd besteed aan het lezen van boeken was met name zichtbaar bij jongens en intelligente kinderen (VWO-leerlingen).

1 Reductie- en stimulatiehypothesen

Over de invloed van het televisie kijken op het vrijetijds-lezen van de jeugd bestaan tegengestelde verwachtingen. Hoewel meestal wordt

aangenomen dat de jeugd onder invloed van de televisie minder gaat lezen (*reductiehypothese*), menen sommigen juist dat de televisie het lezen doet toenemen (*stimulatiehypothese*). Zowel voor een reductie-effect als een stimulatie-effect zijn meerdere alternatieve verklaringen in omloop. Bij de reductiehypotesen staan we het langst stil. Niet alleen omdat er hiervan meer in omloop zijn, maar ook omdat het uitgevoerde onderzoek suggereert dat de televisie het vrijetijds-lezen van de jeugd eerder remt dan bevordert.

Voor een reductie-effect worden in de literatuur vijf elkaar niet per se uitsluitende verklaringen gegeven (Beentjes & Van der Voort, 1987, 1988a). Elk van deze vijf reductiehypotesen poneert een alternatief mechanisme via welke de televisie haar nadelige invloed zou uitoefenen. In het uitgevoerde onderzoek is echter niet getoetst of die mechanismen inderdaad aan de gevonden negatieve verbanden tussen televisie kijken en het leesgedrag van de jeugd ten grondslag liggen. Er is soms echter wel enige onderzoeksevidentie die aangeeft of er reden is aan te nemen dat de geponeerde mechanismen überhaupt bestaan.

Volgens de *passiviteitshypothese* maakt televisie kijken kinderen geestelijk 'lui' (Postman, 1982, 1983). Aangenomen wordt dat kinderen televisie-informatie met weinig mentale inspanning verwerken, en op geleide van hun televisie-ervaring in andere informatieverwerkingstaken, waaronder het lezen, eenzelfde geringe hoeveelheid mentale inspanning investeren. Omdat lezen nu eenmaal meer mentale inspanning vergt dan televisie kijken, zou het gevolg zijn dat kinderen minder snel een boek oppakken. Onderzoek wijst uit dat kinderen tijdens het televisie kijken in geestelijk opzicht verre van passief zijn (Collins, 1982). Er zijn echter wel aanwijzingen dat televisie kijken minder mentale inspanning dan lezen vraagt, hetgeen tot nu toe alleen voor kinderen van twaalf jaar en ouder is vastgesteld (Czikszentmihalyi & Kubey, 1981; Salomon, 1984; Beentjes, 1988). Niet is onderzocht of kinderen hun ervaring van het niveau van mentale

* Het artikel berust op een secundaire analyse gericht op een segment uit de data van een in opdracht van het Ministerie van WVC, de Stichting voor het Kind, en de NOS uitgevoerd onderzoek (Van Lil, 1988) waarvoor het veldwerk door Bureau Intomart BV werd verzorgd.

inspanning dat door televisie kijken wordt vereist, naar het lezen generaliseren.

Een verwante hypothese, de *concentratie-verminderingshypothese*, gaat uit van de observatie dat op de televisie snel wisselende beelden worden vertoond die om onmiddellijke verwerking vragen, omdat er binnen de kortste keren nieuwe scènes zijn die om assimilatie vragen. De televisie laat aldus weinig tijd voor reflectie, met het gevolg dat het concentratievermogen van kinderen zou worden aangetast (Singer & Singer, 1979). Als gevolg hiervan zouden kinderen het lezen minder lang volhouden (Winn, 1985). Of de televisie inderdaad de concentratie bij het lezen verkleint, is niet onderzocht. Wel is in enkele onderzoeken gevonden dat televisie kijken kan leiden tot een reductie van de tijd die kinderen bereid zijn in het oplossen van een intellectuele taak te steken (Gadberry, 1980; Suedfeld, Little, Rank, Rank & Ballard, 1986).

Volgens een derde reductiehypothese, de *debiliseringshypothese*, ondergraaft televisie kijken de kwaliteit van ons denken, hetgeen resulteert in problemen bij het begrijpen van teksten waardoor men een boek al gauw terzijde legt (Postman, 1982, 1983). Weliswaar is aangetoond dat zware televisiekijkers gemiddeld genomen minder intelligent zijn (Morgan & Gross, 1982), maar er is geen evidentie waaruit blijkt dat de televisie daarvan de oorzaak is. Evenmin bestaan er veel aanwijzingen voor de juistheid van een neuropsychologische variant van de debiliseringshypothese, waarin televisie kijken met de functionele specialisatie van de hersenhemisferen in verband wordt gebracht (Winn, 1985; Zuckerman, Singer & Singer, 1980). In die visie wordt de rechter-hemisfeer, die gespecialiseerd is in het verwerken van visuele en ruimtelijke informatie, zozeer door televisie kijken gestimuleerd dat de gebruikelijke dominantie van de linker-hemisfeer, die de verwerking van taal reguleert, wordt verminderd of opgeheven, met het gevolg dat het vermogen om taaluitingen te verwerken wordt aangetast.

Volgens de vierde reductiehypothese, de *anti-school-hypothese*, verwachten kinderen van de school, ingegeven door de prettige ervaringen die zij voor de televisie hebben opgedaan, dat de lessen even amusant zijn als de televisie (Postman, 1983). Omdat dit zelden het geval is, zouden kinderen hun enthousias-

me voor de school en school-gerelateerde activiteiten als het lezen verliezen, met het gevolg dat zij minder gaan lezen. Naar het verband tussen televisie kijken en de school- en leesattitude is weinig onderzoek verricht, en de resultaten zijn niet eensluidend. Zo vonden Price, Ritchie, Roberts en Lieberman (1986) een negatief verband tussen kijkfrequentie en schoolattitude, terwijl Zuckerman, Singer en Singer (1980) een positief verband aantroffen.

Tenslotte neemt het televisie kijken volgens de *verdringingshypothese* tijd in beslag die in geval dit medium niet was uitgevonden onder meer aan lezen zou zijn besteed. Volgens de *functionele equivalentie-variant* van de verdringingshypothese zou televisie kijken vooral het lezen van strips verminderen, omdat televisie kijken in dezelfde behoeften zou voorzien en meer bevrediging geeft (Schramm, Lyle & Parker, 1961). Volgens de *stoorzender-variant* maakt een ingeschakeld televisietoestel het moeilijk de aandacht bij de lectuur te houden, waardoor het gelezende vroegtijdig terzijde wordt gelegd (Furu, 1971). De functionele equivalentie-hypothese is de enige reductiehypothese die in onderzoek rechtstreeks is getoetst, hetgeen in de volgende sectie wordt besproken.

Er zijn twee stimulatiehypothesen in omloop. In de *'lezen-van-het-scherm'-hypothese* wordt gewezen op de grote hoeveelheid tekst die kinderen via het lezen van ondertitels in buitenlandse televisieproducties tot zich nemen. Op zichzelf is dit argument valide: door twee buitenlandse films per dag te bekijken leest een (Nederlands) kind ruw geschat binnen één week de tekst van een compleet boek (Beentjes & Van der Voort, 1987). Maar die vaststelling neemt niet de vrees weg dat kinderen onder invloed van de televisie een verminderd gebruik van de gedrukte media maken.

Volgens de *boekpromotiehypothese* stimuleert de televisie het lezen door in programma's aandacht aan boeken te geven en ook door de uitzending van films waarvan een boekversie bestaat. Er zijn inderdaad aanwijzingen dat de verkoopcijfers van een boek omhoog gaan zodra de auteur in kwestie in een praatprogramma is opgetreden (Abrahams, 1988). Voorts blijkt dat kinderen een voorkeur aan de dag leggen voor boeken waarvan een filmversie op de televisie is geweest (Hamilton, 1973; Splaine, 1978). Hier-

mee is echter uitsluitend aangetoond dat de televisie het lezen van specifieke titels kan bevorderen, en niet dat hierdoor ook méér gelezen wordt. Het in de volgende sectie te bespreken onderzoek wijst in meerderheid uit dat de televisie het lezen eerder doet afnemen dan toenemen. Dit suggereert dat de 'leeswinst' geboekt doordat titels die op televisie aan bod komen meer worden gelezen, weer ongedaan wordt gemaakt doordat andere titels minder frequent worden gelezen (Hornik, 1981).

2 Eerder onderzoek

Zoals eerder vermeld, is het meeste onderzoek naar de invloed van de televisie op de leestijd of de leesfrequentie theoretisch. Meestal is alleen nagegaan of televisie kijken positief dan wel negatief met het vrijetijds-lezen is verbonden, waarmee in het vage blijft hoe het aange troffen verband kan worden verklaard. Het uitgevoerde onderzoek kan vanuit een methodologisch gezichtspunt in vier typen worden ingedeeld (Beentjes & Van der Voort, 1988a).

Blijkens *quasi-experimentele studies* uitgevoerd ten tijde van de komst van de televisie ging de introductie van dit medium gepaard met een vermindering van de tijd die kinderen aan het lezen van boeken en strips besteedden, zij het dat het lezen van boeken zich op middellange termijn weer herstelde (Himmelweit, Oppenheim & Vince, 1958; Schramm, Lyle & Parker, 1961; Brown, Cramond & Wilde, 1974; Murray & Kippax, 1978). Deze uitkomst geeft steun aan de functionele equivalentie-hypothese, waarin voorzien wordt dat met name het lezen van strips onder de televisie heeft te lijden. Bedacht moet echter worden dat deze bevinding tot stand kwam bij kinderen die tijdens de komst van de televisie reeds ontwikkelde leesgewoonten kenden; zij geldt dus niet noodzakelijkerwijs voor kinderen die met de televisie zijn opgegroeid.

Een negatieve invloed op de leestijd werd eveneens gevonden in *kijktijdreductie-experimenten* waarin tijdelijk de kijktijd werd verminderd of op nul gezet (Gadberry, 1980; De Meyer, Hendriks & Fauconnier, 1987). Blijkens deze experimenten werd er op het moment dat het televisie kijken aan banden werd gelegd meer gelezen.

Ook *tijdreeksanalyses* doen vermoeden dat

televisie kijken het lezen kan verminderen. Blijkens een in 1975, 1980 en 1985 herhaald tijdbestedingsonderzoek zijn Nederlandse twaalf- tot negentienjarigen in het betreffende decennium meer televisie gaan kijken en minder gaan lezen (SCP, 1986). Vooral de tijd besteed aan het lezen van boeken liep sterk terug; van 2,1 uur per week naar 1,3 uur. Deze bevinding pleit voor de reductiehypothese maar bewijst haar geenszins. In het betreffende decennium is ook de tijd besteed aan hobby's en sport en spel toegenomen en ook dit kan ten koste van de leestijd zijn gegaan.

De reductiehypothese krijgt echter weinig steun van de *correlatieve studies*. In de vijftien studies die Beentjes en Van der Voort (1988a) bespreken, werd slechts in vier gevallen een negatieve correlatie tussen de kijktijd en de leestijd of -frequentie gevonden; in de overige studies was er geen significant verband. Zoals we in de komende sectie uiteenzetten, laat de opzet van het uitgevoerde correlatieve onderzoek echter sterk te wensen over, hetgeen mogelijk verklaart waarom zelden een significant verband werd aangetroffen.

In aanmerking nemend dat de drie eerst besproken onderzoekstypen, waaronder experimentele studies die anders dan het correlatieve onderzoek een causale interpretatie toelaten, wel op een reductie-effect wijzen, komt vooralsnog de reductiehypothese het meest als werkhypothese in aanmerking.

3 Kritiek op de correlatieve studies

Bij elk van de vier onderzoekstypen zijn methodologische kanttekeningen te maken, zij het dat het uitgevoerde correlatieve onderzoek het meest voor kritiek vatbaar is. Omdat ook onze studie van correlatieve aard is, gaan we op de tekortkomingen van het correlatieve onderzoek nader in. Ten eerste is de wijze waarop de kijk- en leestijd is bepaald voor kritiek vatbaar. In de meeste studies is de tijd besteed aan televisie kijken en lezen bepaald aan de hand van grove tijdschattingen verschaft door de onderzochten zelf. De validiteit van zulke schattingen is twijfelachtig, vooral als het om schattingen van een onregelmatig plaats vindende activiteit als het lezen gaat (Price, Ritchie, Roberts & Lieberman, 1986; Vooijs, Van der Voort & Beentjes, 1987). Het gebruik van de dagboekmethode, en met name dagboekjes

waarin alle vrijetijdsactiviteiten per etmaal worden geregistreerd, is te verkiezen.

Ten tweede is in de correlatieve studies alleen naar rechtlijnige verbanden gezocht. Onderzoek op een verwant terrein, namelijk het onderzoek naar het verband tussen de kijktijd en de leesvaardigheid van kinderen, laat echter zien dat achter een afwezig rechtlijnig verband zeer wel een kromlijnig verband schuil kan gaan (Beentjes & Van der Voort, 1988b). Het verband tussen televisie kijken en leesvaardigheid is blijkens meerdere studies positief voor kinderen die relatief weinig televisie kijken, terwijl een negatief verband zich eerst voordoet bij kinderen waarvan de kijktijd een gegeven drempelwaarde overschrijdt.

Ten derde is in de correlatieve studies doorgaans alleen nagegaan wat de samenhang is tussen de kijktijd en de totale leestijd, zonder dat onderscheid is gemaakt naar de tijd besteed aan verschillende soorten leesmateriaal. Onvoldoende is onderzocht in hoeverre het verband er verschillend uitziet voor de tijd besteed aan onderscheiden lectuursoorten als boeken, stripboeken, tijdschriften en kranten.

Ten slotte is onvoldoende nagegaan of bij bepaalde subgroepen van kinderen niet alsnog van een verband sprake is. Denkbaar is dat een negatieve invloed van televisie kijken op het vrijetijdslezen zich vooral voordoet bij subgroepen van kinderen die traditioneel gewoon zijn relatief veel te lezen, zoals meisjes (Guthrie & Seifert, 1984) en kinderen uit hogere sociale milieus (Whitehead, Capey, Madden & Wellings, 1977). Omdat deze subpopulaties betrekkelijk veel lezen, valt er ook iets te verdringen (Beentjes & Van der Voort, 1988a). Dergelijke analyses zijn onder meer vruchtbaar gebleken bij het onderzoek naar het verband tussen televisie kijken en schoolvorderingen. In dit onderzoek werden de sterkste negatieve verbanden bij meisjes, kinderen uit hogere sociale milieus en hoog-intelligente kinderen gevonden (Williams, Haertel, Haertel & Walberg, 1982).

4 Probleemstelling

In de hier besproken correlatieve studie is getracht in de gesignaleerde kritiekpunten te voorzien door:

a gebruik te maken van dagboekmetingen van de kijk- en leestijd;

b naast lineaire verbanden ook kromlijnige relaties na te gaan;

c binnen de totale leestijd een onderscheid te maken naar de tijd besteed aan boeken, stripboeken, en kranten en tijdschriften;

d na te gaan hoe het verband tussen de kijktijd en de leestijd eruit ziet voor kinderen van onderscheiden leeftijden, sociale milieus en geslacht.

In onze studie maken we gebruik van een deel van de gegevens uit een omvangrijk onderzoek dat recentelijk naar de betekenis van massamedia voor jongeren in de leeftijd van drie tot en met zestien jaar is ingesteld (Van Lil, 1988). De gegevens met betrekking tot de drie- tot en met vijfjarigen laten we buiten beschouwing, omdat deze groep nog niet zelf kan lezen. Omdat de studie een correlatief karakter heeft en slechts op één tijdstip data zijn verzameld, laat zij geen causale conclusies toe. Het gaat derhalve om een exploratieve en hypothesevormende studie.

De vraagstelling is tweeledig. In de eerste plaats gaan we na hoe de tijd besteed aan televisie kijken en het lezen van boeken, stripboeken en bladen (tijdschriften en kranten) zich binnen het onderzochte leeftijdsbereik van zes tot en met zestien jaar ontwikkelt. Hierbij wordt tevens nagegaan in hoeverre de ontwikkeling van de kijk- en leestijd verschillend uitvalt voor jongens en meisjes en kinderen uit onderscheiden sociale milieus. Gewapend met deze inzichten kunnen de verbanden tussen televisie kijken en vrijetijds-lezen binnen deelgroepen van kinderen mogelijk beter worden begrepen.

Hoofdvraag is welke relaties er tussen de kijktijd en de tijd besteed aan het lezen van boeken, stripboeken en bladen bestaan. Onderzocht wordt in hoeverre er sprake is van recht- dan wel kromlijnige verbanden. Tevens gaan we na in hoeverre de verbanden in kwestie afhankelijk zijn van geslacht, sociaal milieu en leeftijd. Om de invloed van de laatstgenoemde factor te kunnen onderzoeken worden de onderzochte kinderen in drie leeftijds-groepen ingedeeld: kinderen uit groep 3 tot en met 5 van de basisschool (voorheen: klas 1 tot en met 3), kinderen uit groep 6 tot en met 8 van de basisschool (voorheen: klas 4 tot en met 6), en kinderen die een school voor voortgezet onderwijs bezoeken (tot en met 16 jaar). De binnen de basisschool aangebrachte tweedeling is mede ingegeven door de onderscheiden

leesstadia waarin de betreffende twee leeftijds-groepen zich bevinden. In termen van de door Chall (1983) onderscheiden stadia van het lezen bevinden de kinderen uit groep 3 tot en met 5 zich in de fases 1 (aanvankelijk lezen) en 2 (automatisering van het lezen), terwijl de kinderen uit de drie hoogste klassen van de basisschool zich in fase 3 (lezen om nieuwe informatie te verwerven) bevinden. Binnen de groep VO-leerlingen zullen we tevens nagaan in hoeverre de relaties tussen de kijktijd en de tijd besteed aan de drie onderscheiden soorten leesmateriaal variëren met het type vervolgonderwijs. Daarbij onderscheiden we drie deelgroepen: LBO, MAVO/HAVO (samengenomen omdat leerlingen uit deze twee schoolsoorten een gelijksoortig leesgedrag vertonen) en VWO.

5 Methode

De gegevens zijn verzameld bij een landelijk-representatieve steekproef van jongeren in de leeftijd van zes tot en met zestien jaar ($N = 834$). Deze jongeren hielden thuis gedurende één week in mei 1987 een tijdbestedingsdagboekje bij. In dit dagboekje werden op 24-uurs-basis alle activiteiten vastgelegd. Onder de geregistreerde activiteiten bevonden zich de voor deze studie relevante rubrieken 'televisie/video kijken', 'boeken lezen', 'stripboeken lezen' en 'krant/tijdschrift lezen'. De tijdbestedingsregistratie vond op kwartierbasis plaats in het tijdvak van 6.00 tot 24.00 uur, waarbij gemakshalve werd aangenomen dat de tijd tussen middernacht en 6.00 a.m. slapend werd doorgebracht. Kinderen van zeven jaar en jonger vulden het dagboek samen met een ouder in. Oudere kinderen hielden in beginsel het dagboekje zelf bij. De kijktijd is de som van de kwartieren die het kind in de betreffende week met televisie en video kijken doorbracht. De leestijd voor de drie onderscheiden typen leesmateriaal is op een analoge manier berekend.

Naast de kijk- en leestijd zijn de achtergrondvariabelen leeftijd (benaderd via het niveau van de klas waarin het kind zit), geslacht en sociaal milieu in het onderzoek betrokken. De hoogte van het sociaal milieu is afgemeten aan het opleidingsniveau van de hoofdkostwinner uit het gezin. Aan de hand van deze maatstaf zijn de onderzochte jongeren in drie milieugroepen (hoog, midden en laag) verdeeld.

6 Resultaten

6.1 Ontwikkeling kijk- en leestijd

Om vast te stellen of de kijktijd en de leestijd voor boeken, stripboeken en bladen (tijdschriften en kranten) met achtergrondvariabelen samenhangen, is op elk van deze vier tijdbestedingsmaten een driewegvariantieanalyse uitgevoerd met als factoren: leeftijd (groep 3-5, 6-8 en VO), geslacht en sociaal milieu (hoog, midden en laag)¹. Tabel 1 geeft de resultaten.

Tabel 1 *F-waarden uit 3 x 2 x 3-ANOVA's op de tijd besteed aan televisie kijken en aan elk type leesmateriaal*

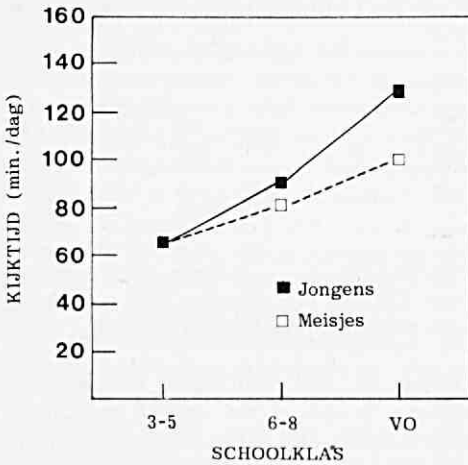
Variantiebron	df	TV	Boek	Strip	Bladen
Leeftijd (A)	2	68.58**	0.55	10.18**	52.56**
Geslacht (B)	1	14.72**	32.13**	9.19**	0.13
Milieu (C)	2	6.57**	0.91	0.08	3.11*
A x B	2	4.88**	0.94	1.60	0.68
A x C	4	0.12*	1.03	1.09	2.74*
B x C	2	0.79	0.44	2.64	1.07
A x B x C	4	1.24	0.80	0.73	0.25

Not. Eén resp. twee asterisken staan voor significante effecten op resp. 5%- en 1%-niveau.

Getuige de drie significante hoofdeffecten varieert de kijktijd met leeftijd, geslacht en sociaal milieu. De kijktijd blijkt met klimmende leeftijd allengs toe te nemen (zie ook Figuur 1). Kinderen uit groep 3 tot en met 5 kijken gemiddeld per dag ruim één uur (67 minuten) televisie. Bij groep 6 tot en met 8 is de kijktijd toegenomen tot bijna 1½ (87 minuten), en in de beginjaren van het voortgezet onderwijs (13 tot en met 16 jaar) wordt gemiddeld per dag bijna 2 uur (114 minuten) televisie gekeken. Zowel in eerdere Nederlandse studies (Van der Voort & Beishuizen, 1986) als in studies van het kijkpatroon in andere westerse landen (Murray & Kippax, 1981) is vaak gevonden dat de kijktijd met leeftijd toeneemt totdat rond de leeftijd van twaalf tot veertien jaar een piek wordt bereikt, waarna de kijktijd weer wat daalt. Zo'n kentering van de kijktijd rond het dertiende levensjaar vinden we in de huidige studie niet terug. Wanneer we in ogen-schouw nemen hoe de kijktijd zich binnen de groep van VO-leerlingen ontwikkelt, blijkt zich vanaf het veertiende jaar geen daling maar een verdere stijging van de kijktijd voor te doen.

Zoals vaker is vastgesteld (Van der Voort,

1986), besteden jongens meer tijd aan televisie kijken dan meisjes. Volgens de huidige studie geldt dit echter niet voor het volledige leeftijdsbereik dat is onderzocht, hetgeen in Tabel 1 blijkt uit een significante interactie van leeftijd met geslacht. Figuur 1 brengt deze interactie in beeld. Terwijl binnen de jongste leeftijdsgroep (groepen 3-5) nog geen verschil in kijktijd tussen beide seksten aanwijsbaar is, is er onder oudere leeftijdsgroepen een toenemend verschil, totdat in de beginjaren van het voortgezet onderwijs de kijktijd van de jongens gemiddeld een half uur hoger ligt dan bij meisjes.

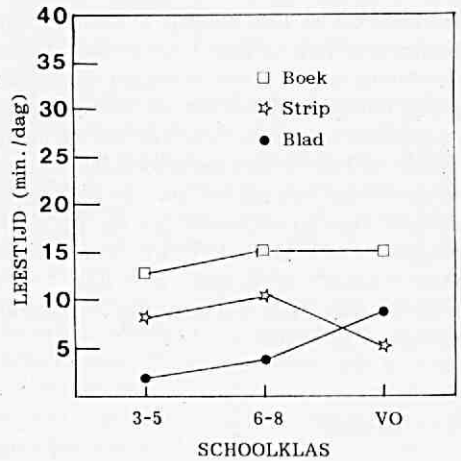

Figuur 1 Kijktijd voor de groepen 3-5 en 6-8 basisonderwijs en VO-leerlingen tot en met 16 jaar, gesplitst naar geslacht

Tenslotte varieert de kijktijd met sociaal milieu, een gegeven dat men telkens terugziet (Dorr, 1986). Kinderen uit lagere sociale milieus brengen meer tijd met televisie kijken door dan kinderen uit hogere sociale milieus.

Ook de tijd die de jeugd met lezen doorbrengt is, althans voor een deel, leeftijdsbepaald. Dat geldt niet voor de tijd besteed aan het lezen van boeken. In elk van de drie onderscheiden leeftijdsgroepen wordt op dagbasis 13 à 15 minuten voor het lezen van boeken uitgetrokken (zie Figuur 2). Vaak wordt aangenomen dat vooral kinderen uit de drie hoogste klassen van de basisschool, bij wie de leeshandeling zodanig is geautomatiseerd dat het lezen beduidend minder inspanning vergt (Chall, 1983), relatief veel boeken in hun vrije tijd lezen, méér dan kinderen uit lagere klassen en ook meer dan leerlingen van het voortgezet

onderwijs. Dit vermoeden, dat in enkele Amerikaanse en Britse studies wordt bevestigd (Conway, 1975; Whitehead, Capey, Waddren & Wellings, 1977), vindt in de huidige studie geen steun.

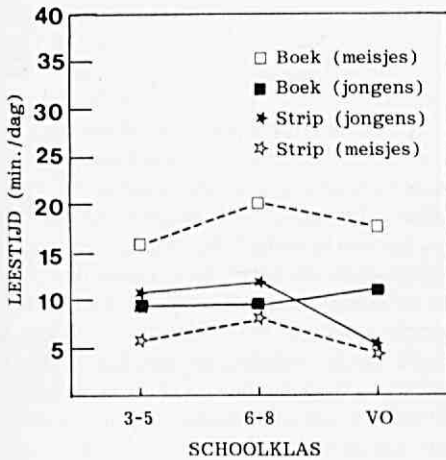
Figuur 2 Leestijd voor de groepen 3-5 en 6-8 basisonderwijs en VO-leerlingen tot en met 16 jaar

Ook eerdere Nederlandse studies, besproken in Tellegen en Catsburg (1987), lieten zien dat VO-leerlingen niet minder boeken lezen dan kinderen uit de hoogste klassen van de basisschool, zij het dat in sommige vormen van voortgezet onderwijs wel duidelijk minder bleek te worden gelezen. Dat vinden we in de huidige studie ook. Vergelijken met de lagere school-jeugd lezen LBO-leerlingen relatief weinig boeken (gemiddeld per dag 9 minuten). De leestijd voor boeken is onder MAVO- en HAVO-leerlingen (13 à 14 minuten) vergelijkbaar met die van de lagere school-jeugd, terwijl VWO-leerlingen duidelijk meer tijd aan het lezen van boeken besteden (gemiddeld per dag 23 minuten).

De tijd die aan het lezen van de twee overige typen leesmateriaal wordt besteed, varieert wel met leeftijd. Zoals ook in eerder onderzoek is gevonden (bijv. Van Lil, 1984), neemt met klimmende leeftijd de tijd besteed aan het lezen van kranten en tijdschriften toe, van minder dan 2 minuten per dag in de vroege schooljaren tot ruim 8 minuten in de beginjaren van het voortgezet onderwijs. Ook de leestijd voor stripboeken neemt gedurende de basisschool-periode toe. In de drie hoogste klassen van de basisschool wordt aan het lezen van stripboeken ongeveer 10 minuten per dag

besteed. Maar in de beginjaren van het voortgezet onderwijs boet het stripboek duidelijk aan belangstelling in, en worden nog slechts 5 minuten per dag voor het lezen van stripboeken uitgetrokken. Bij nadere inspectie blijkt deze verminderde interesse in het stripboek reeds aan het eind van de basisschool een aanvang te nemen. Na een geleidelijke stijging vertoont de leestijd voor stripboeken bij de 10-jarigen een piek, waarna de daling intreedt.

Behalve met leeftijd hangt de leestijd ook samen met geslacht. Dit geldt niet voor het lezen van kranten en tijdschriften, waaraan jongens en meisjes ongeveer evenveel tijd besteden, maar des te sterker voor het lezen van stripboeken en, vooral, boeken (zie Figuur 3). Conform eerder onderzoek (Guthrie & Seifert, 1984; Tellegen & Catsburg, 1987) trekken meisjes meer tijd voor het lezen van boeken uit dan jongens.

Figuur 3 Leestijd voor de groepen 3-5 en 6-8 basisonderwijs en VO-leerlingen tot en met 16 jaar, gesplitst naar geslacht

Blijkens de huidige studie gaat het om een opmerkelijk groot verschil: meisjes besteden bijna twee keer zoveel tijd aan het lezen van boeken (gemiddeld 18 minuten per dag) als jongens (9½ minuut per dag). En het verschil doet zich bij elk van de drie onderscheiden leeftijdsgroepen voor. Daar staat tegenover dat jongens, met name in de basisschoolperiode, vergeleken met meisjes meer tijd in het lezen van stripboeken steken, hetgeen het verschil in leestijd althans in kwantitatief opzicht weer wat verkleint.

Afgaand op Tabel 1 hangt de leestijd slechts

in geringe mate met sociaal milieu samen. Het positieve verband dat in eerdere studies tussen de leestijd voor boeken en sociaal milieu is gevonden (bijv. Whitehead et al., 1977), zien we in de variantieanalyse niet in de vorm van een hoofdeffect voor sociaal milieu terug. Zoals eerder vermeld, laat de studie echter wel zien dat leerlingen uit hogere vormen van secundair onderwijs meer tijd aan boeken lezen besteden dan leerlingen die een lagere vorm van voortgezet onderwijs volgen, een bevinding die mede in termen van verschillen in sociaal milieu kan worden geduid. Voorts blijkt de tijd besteed aan het lezen van kranten en tijdschriften met milieu samen te hangen, en er is tevens sprake van een interactie-effect van sociaal milieu met leeftijd. De reeds gesignaleerde toename van de tijd die met klimmende leeftijd aan het lezen van kranten en tijdschriften wordt besteed, blijkt zich alleen bij jongeren uit hogere sociale milieus voor te doen. In het lage milieu besteden zowel de jongere als de oudere leeftijdsgroepen weinig tijd aan dit type leesmateriaal.

6.2 Televisie kijken en lezen

Om vast te stellen welke verbanden er tussen de kijk- en de leestijd bestaan, hebben we op elk van de drie tijdbestedingsmaten voor het lezen een variantie-analyse uitgevoerd. In deze analyses is naast de drie factoren die reeds in de eerder besproken variantie-analyses waren betrokken (leeftijd, geslacht en sociaal milieu) als vierde factor de kijktijd opgenomen. De onderzochten zijn naar kijktijd in drie groepen verdeeld: lichte kijkers (minder dan 1 uur per dag), gemiddelde kijkers (tussen 1 en 2 uur) en zware kijkers (meer dan 2 uur per dag). Door deze grenzen te trekken behoort respectievelijk 30%, 40% en 30% tot de gekozen categorieën.

De resultaten van deze variantie-analyses vindt men in Tabel 2. Een hoofdeffect van kijktijd duidt op de aanwezigheid van een significant verband tussen de kijktijd en de betreffende leestijd; een interactie-effect van een achtergrondvariabele met kijktijd duidt erop dat het verband tussen de kijk- en leestijd met de achtergrondvariabele in kwestie varieert. Waar zich een verband tussen de kijk- en leestijd voordoet, bepalen we via trendanalyse of van een lineaire of een curvilineaire (kwadratische) trend sprake is.

Tabel 2 *F*-waarden uit 3 x 3 x 2 x 3-ANOVA's op de leestijd besteed aan drie typen leesmateriaal

Variantiebron	df	Boek	Strip	Bladen
Kijktijd (A)	2	1.86	5.76**	1.72
Leeftijd (B)	2	1.22	13.68**	41.68**
Geslacht (C)	1	29.40**	6.74**	0.23
Milieu (D)	2	0.69	0.24	3.51*
A x B	4	2.18	1.18	1.37
A x C	2	3.75*	0.15	2.44
A x D	4	0.45	1.63	0.59
B x C	2	1.73	2.22	0.54
B x D	4	0.97	0.89	1.99
C x D	2	0.79	1.74	0.71
A x B x C	4	0.86	1.47	0.52
A x B x D	8	1.10	0.68	1.60
A x C x D	4	0.72	2.77*	0.24
B x C x D	4	0.43	1.55	0.62
A x B x C x D	8	0.53	0.68	0.59

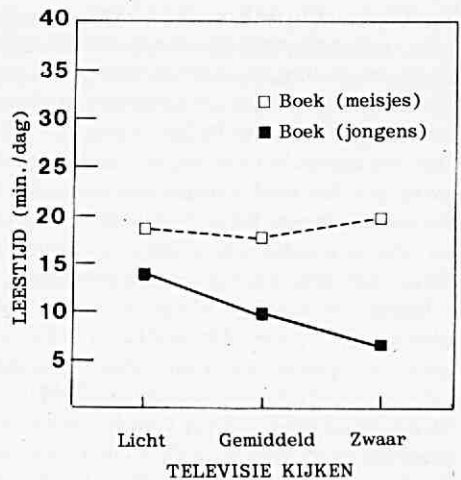
Noot. Eén resp. twee asterisken staan voor significante effecten op resp. 5%- en 1%-niveau.

Televisie en boeken lezen

Blijkens Tabel 2 is er geen sprake van een significant hoofdeffect van de kijktijd op de leestijd van boeken. Wel doet zich een significante interactie van geslacht met de kijktijd voor, waaruit volgt dat het verband tussen televisie kijken en het lezen van boeken er voor jongens en meisjes verschillend uitziet. De interactie is in Figuur 4 weergegeven, en levert een opmerkelijk beeld op. Bij de meisjes lijkt het televisie kijken het lezen van boeken in het geheel niet in de weg te zitten: de meisjes die de meeste tijd voor de televisie doorbrengen vertonen zelfs de hoogste leestijd (maar het getoonde kromlijnjige verband is niet significant).

Een reductie-effect van de televisie op het lezen van boeken lijkt uitsluitend bij de jongens te moeten worden gezocht. Er is sprake van een dalende lineaire trend ($F = 8.80$; $p = 0.00$). Terwijl de lichte kijkers onder de jongens ongeveer 14 minuten per dag met het lezen van boeken doorbrengen, trekken de zware kijkers slechts ongeveer 7 minuten voor het lezen van boeken uit.

De interactie van leeftijd met de kijktijd is (net) niet significant ($F = 2.18$; $p = 0.07$). Niettemin zij vermeld dat per leeftijdsgroep uitgevoerde variantie-analyses laten zien, dat het voor de gezamenlijke drie leeftijdsgroepen vastgestelde verband tussen de kijktijd en de leestijd voor boeken afwijkt van de per leeftijdsgroep gevonden verbanden. Het specifiek

Figuur 4 *Leestijd boeken als een functie van kijktijd*

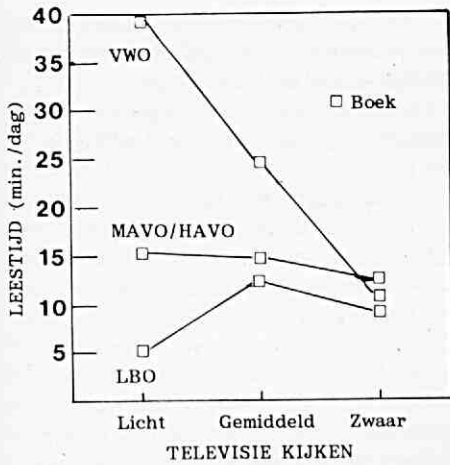
voor jongens geldende negatieve verband tussen de kijktijd en de leestijd voor boeken blijkt met name voor de jongens uit de drie hoogste klassen van de basisschool op te gaan. Bij deze deelgroep is sprake van een kwadratische trend ($F = 15.05$; $p = 0.00$), welke inhoudt dat de lichte kijkers (die ruim 20 minuten per dag aan het lezen van boeken besteden) zich onderscheiden van de gemiddelde en zware kijkers (die slechts 5 à 6 minuten aan het lezen van boeken besteden). Bij de twee overige leeftijdsgroepen ziet het verband tussen de kijktijd en de leestijd voor boeken er voor jongens en meisjes ongeveer hetzelfde uit, en blijken de zware kijkers minder tijd aan het lezen van boeken te besteden dan de lichte en gemiddelde kijkers. Dit kromlijnjige verband is echter niet significant.

Binnen de groep van VO-leerlingen varieert het verband tussen de kijktijd en de leestijd voor boeken sterk met het type vervolgonderwijs dat wordt gevolgd (zie Figuur 5). Van een negatief verband is alleen bij de leerlingen van MAVO/HAVO en de VWO-leerlingen sprake. Bij de VWO-leerlingen daalt de leestijd voor boeken bij toenemende kijktijd het sterkst: van ongeveer 40 minuten (lichte kijkers) naar 24 (gemiddelde kijkers) en 11 minuten (zware kijkers). Deze dalende trend is – vanwege de geringe vertegenwoordiging van VWO-leerlingen in de steekproef ($n = 51$) – net niet significant ($F = 3.48$; $p = 0.08$).

Televisie en strips lezen

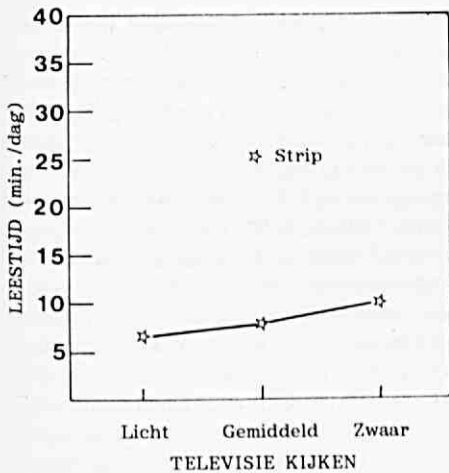
Tabel 2 wijst uit dat er een significant verband bestaat tussen de kijktijd en de tijd besteed aan

Figuur 5 Leestijd voor boeken als een functie van kijktijd voor LBO-, MAVO/HAVO- en VWO-leerlingen

het lezen van stripboeken. Men ziet in Figuur 6 hoe dit verband er uitziet.

Figuur 6 Leestijd stripboeken als een functie van kijktijd

Anders dan men op grond van de studies van de effecten van de introductie van de televisie zou verwachten, neemt naarmate kinderen meer televisie kijken de leestijd voor stripboeken niet af maar juist toe. Er is sprake van een lineair stijgende trend ($F = 5.89$; $p = 0.02$). Het verband doet zich bij elk van de drie leeftijdsgroepen voor, en varieert evenmin met geslacht of sociaal milieu. Wel is er sprake van een significante tweede-orde-interactie van de kijktijd met geslacht en sociaal milieu. Omdat deze inhoudelijk moeilijk is te interpreteren, laten we haar onbesproken.

Televisie en het lezen van bladen

Blijkens Tabel 2 is de kijktijd niet gerelateerd aan de tijd die kinderen aan het lezen van kranten en tijdschriften besteden. Zowel het hoofdeffect van de kijktijd als de interactie-effecten van de kijktijd met de drie achtergrondvariabelen zijn niet significant.

7 Discussie

Omdat de gebruikte dagboekgegevens slechts op één specifieke week in mei betrekking hebben, dienen de in onze studie aangetroffen kijk- en leestijden met enige voorzichtigheid te worden benaderd. Onderzoek leert dat met name de kijktijd in hoge mate seizoensbepaald is (Van der Voort & Beishuizen, 1986), en daarnaast kunnen andere factoren, waaronder het weer, de hoogte van de in de betrokken week gevonden kijk- en leestijden beïnvloed hebben. De vermelde kijk- en leestijden behoeven daarom niet representatief te zijn voor de tijd die kinderen door het hele jaar heen aan televisie kijken en lezen besteden.

De bedoeling van de huidige studie is echter niet een zo representatief mogelijk beeld van de kijk- en leestijd van kinderen te schetsen, maar om na te gaan hoe de kijk- en leestijd onderling en met achtergrondvariabelen zijn verbonden. In dat verband doet het precieze aantal minuten dat gekeken of gelezen wordt niet ter zake; het is toereikend als de meting tot een valide rangordening van individuen leidt.

De in onze studie aangetroffen verbanden tussen de kijktijd en achtergrondvariabelen stemmen in belangrijke mate overeen met bevindingen uit eerder onderzoek. In overeenstemming met Amerikaanse (Dorr, 1986; Dorr & Kovaric, 1980) en Nederlandse bevindingen (Van der Voort, 1986) behoren ook volgens de huidige studie kinderen uit lagere milieus en de jongens tot de meest intensieve gebruikers van de televisie, zij het dat het verschil in kijktijd tussen jongens en meisjes eerst onder kinderen van tien jaar en ouder waarneembaar was. Tevens bleek de kijktijd conform eerder onderzoek met klimmende leeftijd toe te nemen, dit echter ook bij de groep van 14-16 jaar waarvoor in eerder onderzoek juist werd vastgesteld dat de kijktijd daalde (Murray & Kippax, 1981; Van der Voort & Beishuizen, 1986). Dit afwijkende resultaat is wellicht toe te schrijven aan het grote aantal video-

clips dat momenteel door de commerciële zenders wordt uitgezonden, een programmatype dat vooral onder de oudere jeugd zeer populair is (NOS, 1984). Mogelijk heeft dit nieuwe element in het programma-aanbod de in het verleden onder de oudere jeugd aangetroffen tanende belangstelling voor de televisie wat aangewakkerd.

In overeenstemming met wat reeds in vele studies is aangetoond, is ook blijktens de huidige studie het lezen van boeken afhankelijk van geslacht. De huidige studie suggereert dat meisjes voor het lezen van boeken bijna twee keer zoveel tijd uittrekken als jongens. Anderzijds bleken de jongens weer wat meer tijd voor het lezen van stripboeken uit te trekken. De geringere belangstelling die de meisjes voor stripboeken aan de dag legden, kan met de aard van het aanbod samenhangen. Hoewel er recentelijk ook speciaal op meisjes gerichte stripboeken (en striptijdschriften) op de markt verschijnen, is het stripboek traditioneel zowel wat betreft het geslacht van de hoofdpersonen als de aan de orde gestelde thematiek (geweld) op jongens afgestemd.

In de huidige studie vertoonde de leestijd slechts een geringe samenhang met sociaal milieu en leestijd. Een positief verband tussen sociaal milieu en leestijd deed zich alleen bij de tijd besteed aan het lezen van kranten en tijdschriften voor. En alleen voor dit type leesmateriaal was met klimmende leeftijd een groeiende leestijd waarneembaar. Weliswaar bleek tijdens de basisschool-periode ook de leestijd voor stripboeken toe te nemen, maar dat was van korte duur. Reeds vanaf het elfde levensjaar bleek de tijd besteed aan het lezen van stripboeken omlaag te gaan.

De suggestie uit eerder onderzoek (Conway, 1975; Whitehead et al., 1977) dat het lezen van boeken in de vrije tijd met name bij kinderen uit de hoogste drie klassen van de basisschool een hoge vlucht neemt, wordt in de huidige studie niet bevestigd. Hierbij zij opgemerkt, dat in veel studies van het leesgedrag frequentiematen worden gehanteerd, bijvoorbeeld de per leeftijdsgroep aangetroffen percentages 'lezers' en 'niet-lezers'. Dergelijke gegevens behoeven niet per se met de hier gebruikte tijdbestedingsmaat overeen te komen. Dit is te illustreren aan het eerder aangehaalde onderzoek van het SCP (1986) dat uitwees dat jongeren in 1985 aanzienlijk minder tijd aan lezen besteedden in vergelijking

met tien jaar terug. Ondanks de teruggelopen leestijd bleef blijkens dezelfde studie het percentage 'lezers' op hetzelfde peil.

De studie bevat geen aanwijzingen dat televisie kijken het lezen van kranten of tijdschriften bevordert of reduceert. Voor zover het onderzoek gegevens bevat die op een reductie-effect kunnen wijzen, gaat het om het lezen van boeken. Daarentegen lijkt het televisie kijken het lezen van stripboeken in het geheel niet in de weg te zitten: bij elk van de drie leeftijdsgroepen nam met toenemende kijktijd het lezen van stripboeken juist toe. De tegengestelde relaties die we tussen de kijktijd en het lezen van boeken en stripboeken aantreffen, kunnen wellicht mede verklaren waarom in voorgaande correlatieve studies de kijk- en leestijd vaak ongecorrleerd waren. In deze studies is doorgaans geen onderscheid gemaakt tussen de leestijd besteed aan boeken en stripboeken. Door beide leestijdmaten samen te nemen, kan de correlatie met de kijktijd gedrukt zijn.

Met voorgaande studies heeft het huidige onderzoek gemeen dat slechts is nagegaan welke feitelijke relaties er tussen de kijk- en leestijd bestaan, waarbij in het vage blijft welke mechanismen aan de gevonden verbanden ten grondslag liggen. Het onderzoek werpt daarom weinig licht op de plausibiliteit van de diverse alternatieve verklaringshypothesen die in de inleiding de revue passeerden. Wel kunnen we vaststellen dat het in ons onderzoek vastgestelde positieve verband tussen de tijd besteed aan televisie kijken en het lezen van stripboeken twijfels werpt op de juistheid van de functionele equivalentiehypothese waarin voorzien wordt dat bij voorrang het lezen van strips onder invloed van de televisie teruggaat. De functionele equivalentiehypothese werd ingegeven door de constatering uit de introductieperiode van de televisie dat met name het lezen van strips door de komst van de televisie achteruitging. Onze studie suggereert dat deze bevinding voor de huidige generatie, die met de televisie is opgegroeid, niet opgaat.

In plaats van de behoefte aan het lezen van stripboeken te vervangen, zou de televisie met haar huidige aanbod die behoefte zeer wel juist kunnen aanwakkeren. Momenteel is er op de televisie een groot aanbod van tekenfilms die in de een of andere vorm in stripboeken en tijdschriften terugkeren. Gelet op het

grote commerciële succes van poppen en plaatjes die van figuren uit tekenfilms op de markt worden gebracht, zou het tekenfilm-aanbod zeer wel ook het kopen en lezen van verwante stripboeken en -tijdschriften kunnen bevorderen. Daarnaast kan een stimulerende werking op het lezen van strips uitgaan van de populaire jeugdserie *Wordt Vervolgd*, een serie die geheel aan tekenfilms en nieuwe stripuitgaven is gewijd. Blijkens een bereiksanalyse zijn met name de 6- tot 9-jarigen gretige afnemers van dit programma, de leeftijdsgroep waarbij het verband tussen de kijktijd en de leestijd voor stripboeken het hoogst is. Van de 13 afleveringen die in de bereiksanalyse zijn betrokken, hebben de 6- tot 9-jarigen gemiddeld niet minder dan 7 afleveringen gezien (jongens: 7,8 en meisjes: 6,0)³. De groep van 9-13 jaar en 13-16 jaar heeft respectievelijk slechts 4,0 en 2,8 afleveringen bekeken.

De reductiehypothese krijgt in onze studie alleen steun als het gaat om het lezen van boeken. Het gaat echter geenszins om een simpel recht-toe-recht-aan-verband. Ten eerste laat de studie zien dat het verband tussen de kijktijd en de leestijd voor boeken niet noodzakelijkerwijs rechtlijnig hoeft te zijn. Weliswaar werd bij de totale onderzoeksgroep een lineair verband aangetroffen, maar uit per leeftijdsgroep uitgevoerde analyses kwamen kromlijnige verbanden naar voren. Deze hielden in dat eerst boven een gegeven drempelwaarde in de kijktijd (1 of 2 uur) een verminderde tijd besteed aan het lezen van boeken werd vastgesteld. Dit kromlijnige verband was alleen bij de kinderen uit de drie hoogste klassen van de basisschool significant, dezelfde leeftijdsgroep waarbij het negatieve verband tussen de kijktijd en leestijd het sterkst was.

Daarnaast suggereert de studie dat een mogelijk reductie-effect zich met name bij de jongens voordoet. De suggestie van Beentjes en Van der Voort (1988a) dat een reductie-effect op het lezen van boeken primair bij meisjes moet worden gezocht (omdat deze groep relatief veel leest zodat er ook iets te verdringen valt), krijgt bepaald geen steun. Het gegeven dat meisjes zich minder 'vatbaar' voor een reductie-effect op het lezen van boeken tonen, kan wellicht worden teruggevoerd op het feit dat meisjes in vergelijking met jongens meer plezier aan het lezen van boeken beleven en hieraan meer bevediging ontnemen (Tellegen & Catsburg, 1987). Daarnaast bie-

den boeken aan meisjes meer identificatiemogelijkheden dan de televisie. Terwijl in het drama-aanbod de meeste en vaak ook de aantrekkelijkste rollen voor mannen zijn weggelegd (Dorr, 1986), worden meisjes in het grote aanbod van specifieke meisjesboeken aanzienlijk beter op hun wenken bediend.

In het gegeven dat het sterkste negatieve verband tussen de kijktijd en het lezen van boeken onder VWO-leerlingen werd aangetroffen, kan een aanwijzing worden gezien dat een reductie-effect bij voorrang onder intelligente kinderen moet worden gezocht (Beentjes & Van der Voort, 1988a). In beginsel kan deze bevinding ook in termen van sociaal milieu worden geduid, maar omdat de factor sociaal milieu niet met het verband tussen de kijk- en leestijd interacteerde, ligt een dergelijke duiding minder voor de hand.

Noten

1. De variantiebronnen zijn gebruik makend van de klassieke experimentele methode simultaan geschat.
2. Ook hier is de klassiek-experimentele schattingsprocedure toegepast.
3. De bereiksanalyse heeft betrekking op 13 afleveringen, die tijdens het eerste kwartaal van 1988 zijn uitgezonden, en is ten behoeve van dit artikel door de NOS verricht.

Literatuur

- Abrahams, F., Zien is kopen: de invloed van de media op de Nederlandse boekenmarkt. *Elsevier*, 1988, 44 (10), 14-20.
- Beentjes, J.W.J., Salomons model voor het leren van de televisie en uit boeken: een replicatiestudie. *Pedagogische Studiën*, 1988, 65, 103-113.
- Beentjes, J.W.J. & T.H.A. van der Voort, De invloed van televisie kijken op het lezen van de jeugd. *Massacommunicatie*, 1987, 15, 107-134.
- Beentjes, J.W.J. & T.H.A. van der Voort, Television and young people's reading behaviour: a review of research. *European Journal of Communication*, 1988a (in press).
- Beentjes, J.W.J. & T.H.A. van der Voort, Television's impact on children's reading skills: a review of research. *Reading Research Quarterly*, 1988b (in press).
- Brown, J.R., J.K. Cramond & R.J. Wilde, Displacement effects of television and the child's functional orientation to media. In: J.G. Blumler & E. Katz (Eds.), *The uses of mass communications*. London: Sage, 1974.

- Chall, J.S., *Stages of reading development*. New York: McGraw-Hill, 1983.
- Collins, W.A., Cognitive processing in television viewing. In: D. Pearl, L. Bouthilet & J. Lazar (Eds.), *Television and behavior, ten years of scientific progress and implications for the eighties*. Rockville, MD: NIMH, 1982.
- Conway, H.E.M., *Reading interests of children in grades four through eight*. Ann Arbor: University Microfilms International, 1976.
- Csikszentmihalyi, M. & R. Kubey, Television and the rest of life, a systematic comparison of subjective experience. *Public Opinion Quarterly*, 1981, 45, 317-328.
- Dorr, A., *Television and children*. Beverly Hills: Sage, 1986.
- Furu, T., *Function of television for children and adolescents*. Tokyo: Japan Broadcasting Corporation, 1971.
- Gadberry, S., Effects of restricting first graders' TV-viewing on leisure time use, IQ change, and cognitive style. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 1980, 1, 45-57.
- Guthrie, J.T. & M. Seifert, *Measuring readership, rationale and technique*. Paris: Unesco, 1984.
- Hamilton, H.B., *The relationship between television viewing and reading interests of seventh grade pupils*. Ann Arbor: University Microfilms (No. 74-14, 232), 1973.
- Himmelweit, H.T., A.N. Oppenheim & P. Vince, *Television and the child*. London: Oxford University Press, 1958.
- Hornik, R., Out-of-school television, and schooling, hypotheses and methods. *Review of educational research*, 1981, 51, 193-214.
- Lil, J.E. van, *Klein publiek, jongeren en radio*. Hilversum: NOS, afd. Kijk- en Luisteronderzoek, 1984.
- Lil, J.E. van, *Beeld van een kind*. Hilversum: NOS, afd. Kijk- en Luisteronderzoek, 1988.
- Meyer, G. de, A. Hendriks & G. Fauconnier, Een ontwenningsskuur tegen televisieverslaving. *Vrijetijd en Samenleving*, 1987, 5, 51-73.
- Morgan, M. & L. Gross, Television and educational achievement. In: D. Pearl, L. Bouthilet & J. Lazar (Eds.), *Television and behavior, ten years of scientific progress and implications for the eighties*. Rockville, MD: NIMH, 1982.
- Murray, J.P. & S. Kippax, Children's social behavior in three towns with differing television experience. *Journal of Communication*, 1978, 28 (1), 19-29.
- Murray, J.P. & S. Kippax, Television's impact on children and adults, international perspectives on theory and research. In: G.C. Wilhoit & H. de Bock (Eds.), *Mass communication review yearbook, Vol. 2*, Beverly Hills: Sage, 1981.
- NOS, *Onderzoek inzake het kijken naar Sky Channel - juni/juli 1984*. Hilversum: NOS, Afd. Kijk- en Luisteronderzoek, 1984.
- Postman, N., *The disappearance of childhood*. New York: Dell Publishing Co., 1982.
- Postman, N., Engaging students in the great conversion. *Phi Delta Kappan*, 1983, 64, 310-316.
- Price, V., D. Ritchie, D.F. Roberts & D. Lieberman, *The Stanford reading and television study, a progress report*. ERIC No. ED 277 064, 1986.
- Salomon, G., Television is 'easy' and print is 'tough', the differential investment of mental effort as a function of perceptions and attributions. *Journal of Educational Psychology*, 1984, 76, 647-658.
- Schramm, W., J. Lyle & E. Parker, *Television in the lives of our children*. Stanford: Stanford University Press, 1961.
- SCP, *Sociaal en cultureel rapport 1986*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Staatsuitgeverij, 1986.
- Singer, J.L. & D.G. Singer, Psychologists look at television: cognitive, developmental, personality and social policy implications. *American Psychologist*, 1979, 38, 826-834.
- Splaine, J., Television and its influence on reading. *Educational Technology*, 1978, 18 (2), 15-19.
- Suedfeld, P., B. R. Little, A. D. Rank, D. S. Rank & E. Ballard, Television and adults: thinking, personality, and attitudes. In: T.M. Williams (Ed.), *The impact of television, a natural experiment in three communities*. Orlando: Academic Press, 1986.
- Tellegen, S. & I. Catsburg, *Waarom zou je lezen?* Groningen: Wolters-Noordhoff, 1987.
- Vooijs, M.W., T.H.A. van der Voort & J.W.J. Beentjes, De geschiktheid van verschillende typen vragen om de kijktijd en de leestijd van kinderen te meten. *Massacommunicatie*, 1987, 15, 65-80.
- Voort, T.H.A. van der, *Television violence: a child's-eye view*. Amsterdam etc.: North-Holland, 1986.
- Voort, T.H.A. van der & M. Beishuizen, *Massamedia en basisvorming*. Den Haag: Staatsuitgeverij, 1986.
- Whitehead, F., A.C. Capcy, W. Maddren & A. Wellings, *Children and their books*. London: Macmillan Education, 1977.
- Williams, P., E. Haertel, G. Haertel & H. Walberg, The impact of leisure time television on school learning. *American Educational Research Journal*, 1982, 19, 19-50.
- Winn, M., *The plug-in drug: television, children, and the family*. New York: Viking Penguin Inc., 1985.
- Zuckerman, D., J.L. Singer & D.G. Singer, Television viewing, children's reading, and related classroom behavior. *Journal of Communication*, 1980, 30 (1), 166-174.

Curricula vitae

J. E. van Lil (1941) studeerde sociologie (1970) en is als media-onderzoeker werkzaam bij de Afdeling Kijk- en Luisteronderzoek van de NOS.

Adres: NOS, Afdeling Kijk- en Luisteronderzoek, Ampèrestraat 10, 1221 GJ Hilversum.

M. W. Vooijs (1955) en *T. H. A. van der Voort* (1942) studeerden pedagogiek (1981) resp. psychologie (1971), en zijn als docent resp. hoofddocent verbonden aan de Sectie Kind & Media van de Vakgroep Algemene Pedagogiek van de Rijksuniversiteit Leiden.

Adres: Sectie Kind & Media, Rijnsburgerweg 169, 2334 BP Leiden.

Manuscript aanvaard 12-7-'88

Summary

Lil, J. E. van, M. W. Vooijs & T. H. A. van der Voort, 'The relationship between television viewing and leisure reading: a cross-sectional study.' *Pedagogische Studiën*, 1988, 65, 377-389.

Using time-budget data collected from a representative sample of Dutch six- to sixteen-years-olds ($N = 834$), the study examined (a) the way children's amount of time spent watching television and reading develops between the ages of six and sixteen, and (b) the relationship between children's television and reading time. The study showed that with increasing age, children watched more television and read more papers and magazines. However, children's total reading time did not increase in the age span from six to sixteen, mainly because older children read less comics. The relationship between television exposure and reading time appeared to depend on the type of reading material involved. As a rule heavy viewing was associated with less book reading, whereas the time spent on reading comics was positively associated with viewing time. A negative relationship between television exposure and book reading was found particularly among boys and high-IQ children.